

SANKT MARTIN OG HANS KAPPE¹

Gudrun Haastrup

***Saint Martin and his Cloak:** St. Martin is usually presented as a soldier on horseback in front of the town of Amiens. This scene refers to his act of charity when he shared his cape with a beggar. According to the literary sources later than the main witness Sulpicius Severus, the scene is a psychological and poetical elaboration, with a special interest in Martin as bishop of Tours and in the dissemination of his miracles. Gregor of Tours follows up on this. The aim is for Tours to be the city of choice for the pilgrims worshipping Martin, and for Martin to become the leading saint in France. It is suggested that the French Merovingian kings' interest in Martin was essential to the later and very popular iconographic depiction of Martin as former Roman soldier.*

Året 2016 blev af Pave Frans udråbt som et ekstraordinært jubelår. Det havde *misericordia* (barmhertighed) som tema, hvad der gav anledning til særlige arrangementer i de katolske lande. I den forbindelse åbnede en lille udstilling om *Misericordia nell'arte* på Capitol i Rom om de syv barmhertighedsgerninger, som nogle kunstnere har skildret dem. Den franske helgen Sankt Martin af Tours var selvfølgelig repræsenteret som eksemplet på den barmhertighedsgerning, det er at give sit tøj bort til de fattige og frysende, men overraskende nok som den eneste med hele tre eksempler.² De to af dem viser helgenen som en ridder til hest ved en by eller byport, og foran ham står en lille mand, der rækker hånden frem og beder om en almisse. Martin tager fat i sin kappe og vil med sit sværd dele den i to og give den ene del til den fattige. Sådan genkendes Sankt Martin overalt i Europa i skulptur og maleri fra Middelalderen og til i dag (**fig.1**). Det følgende vil fokusere på senere forfattere (fra 5. og 6. årh.) skildringer af scenen, hvor Martin deler sin kappe, samt på den baggrund komme med et bud på Tours' og merovingernes rolle ved dyrkelsen af Martin og valg af ikonografi.

¹ En særlig tak til Ulla Haastrup, der har ledt mig på sporet af Martins ikonografi.

² Maleri af Vincenzo Tamagni ca. 1500, relief af Pietro Bernini 1610 og fotostat af (Michelangelo Merisi) Caravaggios De syv *Misericordiae* 1607.

Ser vi på de skriftlige kilder, er vi, netop hvad Martin angår, særdeles godt hjulpet. Den allertidligste litterære kilde, vi kender til Martins historie, er den lærde jurist og forfatter Sulpicius Severus (ca. 355–431), der selv mødte Martin i Tours og havde samtaler med ham. I sit skrift *Vita Sancti Martini* fra 397–98 fortæller Sulpicius,³ at Martin oprindeligt var en romersk soldat, der stammede fra Sabaria i Pannonien (i dag Szombathely i Ungarn). Han var født år 316/7,⁴ og faderen var en romersk befalingsmand, *tribunus militum*, der siden blev forflyttet til Norditalien (Pavia), hvor Martin voksede op. Tidligt, som 10–12-årig, blev han tiltrukket af kristendommen, og det fortælles, at Martin mødte op i kristne forsamlinger, hvor han fik et første kendskab til en helt anden livsform hos de kristne, nemlig den at nogle foretrak at leve et asketisk og isoleret liv i ørkenen. Men da sønner af romerske soldater på det tidspunkt blev indkaldt til tjeneste, måtte Martin – og det var ganske efter faderens ønske – lade sig indrullere i og aflægge faneed til den romerske hær, kun 16 år gammel, og som rytter i *alae scolares* (ridende elitetropper) kom han til at høre til kejser Constantius II's personlige livgarde. Nogle år senere blev afdelingen udstationeret i *civitas Ambianensium* (Amiens) i Gallien, og her må Martin have været en 19–20 år. Ifølge Sulpicius Severus levede han allerede på det tidspunkt et nøjsomt liv og gav alt væk, så kun kappen og våbenet var tilbage. Foran Amiens indtraf den afgørende oplevelse i Martins liv:

Midt om vinteren, hvor det var koldere end sædvanligt, og flere var døde af kulde, mødte Martin ved byporten en nøgen tigger, der bad forbipasserende om hjælp: “ut sui miserentur”⁵ (om at de skulle have medlidenhed med ham). Alle andre ignorerede staklen og gik forbi, men Martin, der var *plenus Deo* (opfyldt af gud), forstod, at han skulle have *misericordia* (medlidenhed) og give noget – men han havde jo ikke andet at give end sin kappe! Så han greb straks sit *ferrum* (sværd), skar sin *chlamys* (kappe) over og gav tiggeren den ene del, den anden dækkede han sig selv med. Samme nat drømte han, at Kristus viste sig for ham iført den anden kappedel og med høj røst sagde: “Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit” (Martin, der endnu ikke er døbt, har dækket mig med denne klædning). Da blev Martin overbevist kristen og lod sig straks døbe.

Så vidt Sulpicius Severus.

³ Sulpicius Severus skrev senere tre Martindialoger og tre breve, der i bispesædet Tours' arkiver indgik i et Martin corpus, de såkaldte Martinellus-håndskrifter, som udgør hovedkilden til Martins historie.

⁴ Sulpicius Severus må sætte fødselsåret til 336, hvad der ikke passer til de øvrige kilder, se note 7.

⁵ Sulpicius Severus *Vita Sancti Martini* 9,3; et usøigneret udseende passede til hans asketiske livsførelse, ligesom det kendes hos ørkenfædrene.

Om begivenhederne frem til Martins valg til biskop får vi af samme forfatter (i hovedtræk) følgende at vide: Efter en del år i hæren, sidst under Julianus, der var Caesar i Gallien (354–361), rejste Martin til biskoppen i Poitiers, Hilarius. Her virkede han som exorcist, dvs. som djævluedriver, en mere beskeden rang i det gejstlige hierarki, og det medførte rejser uden for Poitiers – diakon hos Hilarius ønskede han ikke at være.

Siden fortælles om Martins længere missionsrejser hjem til sine forældre, hans møde med djævelen og om hans modstand mod arianerne, der havde opnået stor indflydelse i Norditalien. Han prøvede også for en kort periode at bo i en hule som eremit på øen Gallinaria, der ligger ud for Genua, og i et kloster tæt på Milano. Efter hjemkomsten til Gallien sluttede Martin sig igen til Hilarius i Poitiers, og herfra grundlagde han 360/61 sit eget kloster i Ligugé – ikke langt fra Poitiers – hvor han kunne leve et asketisk liv i ro, kun afbrudt af rejser rundt i Gallien for at prædike kristendom og hjælpe syge og svagelige. Det var i disse år, han udførte mirakler: han genoplivede sin *catechumenus* (elev), der i hans fravær var faldet død om, og kort efter også en slave, der havde hængt sig. Det vakte stor beundring overalt i Gallien, og Martin blev respekteret og æret i en sådan grad, at da Tours skulle vælge en ny biskop, blev han af mange foreslået til dette embede. Martin prøvede at undslå sig, men hans popularitet var så stor, at man fik ham lokket til Tours under helt andre påskud for at få ham valgt, til trods for at man derved modsatte sig andre bisper, formodentlig betydende adelige, der ikke ønskede Martin på den post. Kritikken fra deres side gik på, at han var for ussel at se på, de anså ham for en “*contemptibilem ... personam, indignum esse episcopatu ... uultu despicabilem, ueste sordidum, crine deformem*” (foragtelig person, uværdig til bispeembedet, ikke respektabel af udseende, med snavset dragt og uredt hår),⁶ men han blev alligevel ved folkets opbakning valgt til biskop af Tours (371). Embedet forvaltede han pligtopfyldende de næste 20 år. Og samtidig fortsatte han sine missionsrejser rundt om i Gallien, og i ord og prædiken kæmpede han blandt lokalbefolkninger mod hedenskaben, fik dem til at rive hedenske helligdomme ned og i stedet bygge kapeller og kirker, hvor der før var templer (**fig. 2**). Sit ønske om en eneboertilværelse fik han også opfyldt, idet han oprettede et eremitsamfund, et kloster få kilometre fra Tours, der fik navnet *Magnum Monasterium* (Marmoutier), og som hurtigt blev så populært blandt munke, at de strømmede dertil i stort tal for at leve et ydmygt og fattigt liv, tæt på Martin. Munkene boede i en primitiv bolig af træ og foretog sig intet andet end at hengive sig til bøn, skrivevirksomhed blev overladt til de yngste munke.

⁶ Sulp. Serv. *Vita sancti Martini* 9,3.

Vita Sancti Martini blev den første hagiografi, der er skrevet på fransk grund, og den blev forfattet lige efter Sulpicius Severus' rejse til Tours. Mødet med Martin i Tours gjorde så dybt et indtryk på ham, at han lod sig omvende til kristendommen for at leve et liv som munk. Skriftet om Martins liv og mirakler blev færdiggjort, mens helgenen endnu levede, men det vides ikke, om Martin selv blev bekendt med indholdet eller læste det. Sulpicius Severus fremstiller sin Martin som perfekt og uden fejl, og hans skrift kan ikke siges i detaljer at være historisk korrekt; det har først og fremmest været hans sigte at udbrede kendskabet til denne thaumaturg eller mirakelmager. Det betyder også, at der er visse perioder i Martins liv, der har måttet nedtones eller udelades, fx den lange tid hvor Martin var soldat – og det kan meget vel have været ca. 20 år, fra han var 20, til han var 40. Kronologien er flere steder ganske uklar.⁷ Martin er den første eremit i Gallien, og Sulpicius' skildring lægger sig tæt op ad tidligere fortællinger om ægyptiske og syriske eneboere⁸, som Martin – helt usædvanligt – var i stand til at overgå ved at opvække mindst to døde!⁹

I sin biografi beskriver Sulpicius ikke omstændighederne ved Martins død og begravelse, men hos Gregor af Tours fortælles, at Martin døde i en alder af 80 år under en rejse til Candes, hvor han skulle afgøre nogle tvivlsspørgsmål.¹⁰ Og da meldingen om hans død nåede til Poitiers, mødte folk derfra (hvor han jo først havde levet som exorcist og munk) straks op i Candes og krævede hans lig udleveret. Der opstod nu strid mellem dem og folkene fra Tours, men de sidste gik af med sejren ved i nattens løb, hvor de andre sov, at bortføre liget og hurtigt få det begravet i Tours, **fig. 3**. Så tilhørte Martin og hans kraft indbyggerne i Tours.

⁷ I følge Sulpicius Severus er Martin kun kort tid i hæren, hvad der harmonerer med, at Sulpicius mener, han først fødes 336, i stedet for 316, men året passer ikke til andre kilder, og Sulpicius' påstand om, at Martin var en soldat, der ikke brugte sit sværd i krig, virker ikke troværdig. En soldat i hæren kunne se frem til 20 års krigstjeneste.

⁸ Fx Athanasius (298–373), *Vita Sancti Antonii* (den hellige Antonius' liv).

⁹ Men at Martin har levet og virket som kristen forkynder findes dokumenteret på anden måde i et arkæologisk vidnesbyrd, hvor der fortælles om en kvinde, Foedula, der har ladet sig døbe af Martin. På en gravstele fra Vienna står der følgende distika:

Foedula quae mundum domino miserante reliquit
hoc jacet in tumulo, quem dedit alma fides,
Martini quondam proceris sub dextera tinta
crimina deposuit fonte renata dei ... (Épitaphe de Foedula)

(Foedula, som har forladt verden, da herren forbarmede sig over hende, ligger i denne grav, som hendes livgivende tro har givet hende, engang blev hun døbt af den store Martins hånd, og genfødt i Guds kilde fik hun syndernes forladelse ...).

¹⁰ Gregor af Tours, *Historia Francorum* 1,48. Bemærk, at Gregor af Tours må sætte Martins fødeår til 316/7.

I årene efter Martins død var der først stille, men snart opstod rygter om helbredelser, der skyldtes ham, og folk begyndte at valfarte til hans grav. Efterfølgeren, biskop Briccio, ønskede ikke, at Martinhistorierne fik større udbredelse, men forgæves. Beretninger om undere, der fandt sted takket være Martin, fortsatte. Da bispestolen i Tours blev beklædt af den energiske biskop Perpetuus, så denne muligheden for at gøre Tours til et stort og betydeligt bispesæde og et centralt sted for dyrkelsen af Martin. Han opfordrede sin ven Paulinus af Périgueux¹¹ til at skrive et længere digt på grundlag af Sulpicius' skrifter og gav sig selv til at samle de mange mirakelberetninger, der var i omløb. De kom dels fra pilgrimme, der havde besøgt Martins grav, eller fra folk, der havde genstande fra Martins liv, tøj han havde rørt ved, breve han havde fået skrevet o.l. Perpetuus satte samtidigt et byggeri i gang af en større og prægtigere basilika, der skulle danne rammen om Martins grav og give plads til de mange, der valfartede til det hellige sted. Ved et bispemøde i Tours i 471/472 indviedes en prægtig kirke, og den hellige mands rester blev ved en *translatio* (overførsel) i procession ført til et smukt gravsted i den nye *Basilica Sancti Martini* og genbegravet. Martin blev nu betragtet som *sanctus* (helgen), og d. 11. november blev fastsat som Martins helgendag – tillige med d. 4. juli, som var den dag, hvor Martin blev udnævnt til biskop.¹² Kunstnere blev også sat til at udsmykke Martinkapellet og til at sætte *tituli* (indskrifter) op, der skulle dekorere væggen omkring Martins grav, alt sammen skulle udføres så spektakulært, at historien om Martins liv og mirakler kunne blive udbredt.

En af tidens kendte forfattere, Sidonius Apollinaris, fortæller i et brev¹³ om, hvorledes han nærmest blev tvunget af Perpetuus, som han var ven og kollega med, til at affatte en sådan *titulus* (indskrift), og at han i den anledning skrev et epigram, som han ikke selv var helt tilfreds med. Heri stod der til indledning:

Martini corpus totis uenerabile terris,
in quo post uitae tempora uiuit honor,
texerat hic primum plebeio machina cultu
quae confessori non erat aequa suo.

(Martins legeme, som er æret overalt på jorden, og som hædres efter sin levetid, var her til at begynde med kun dækket af en bygning af ringe pragt, som ikke var sin hellige mand værdig).

¹¹ Paulinus af Périgueux (*Petricordiae*), retoriker og digter fra 2. halvdel af 5. årh.

¹² Det er usædvanligt, at en helgen har to festdage.

¹³ Sidonius Apollinaris, *Ep.* 4,18,4. Sidonius Apollinaris, forfatter og biskop (430–489), var født i Lyon og tilhørte det gallo-romerske aristokrati.

Derefter lovprises Perpetuus for (den nye) basilika, som overgår selv Salomons tempel. For det strålede ganske vist af sølv og guld, men denne bygning overgår alle metaller ved troen.¹⁴

Perpetuus' ønske om digte til Martins ære blev til fulde opfyldt af Paulinus, der affattede et større epos *De vita Martini Episcopi* (om biskop Martins liv); det blev på ca. 3.500 vers i seks sange, skrevet på hexametre, udgivet o. 470 (altså før bispemødet), og i stil kom det til at ligge tæt på Vergils *Aeneide*, den latinske litteraturs fornemste epos. Forordet er henvendt til Perpetuus, der præsenteres som lærd: “venerabili ... in omni religione doctori” (ærværdig og lærd i alt hvad der vedrører det religiøse),¹⁵ men i sin beskrivelse af Martins liv vedkender Paulinus sig først og fremmest Sulpicius Severus som kilde.

Scenen med kappedelingen, den vigtige i Martins liv, beskriver Paulinus på følgende måde.¹⁶ Martin holder igen med mad og drikke på sin vagt for ikke at sløve sine sanser: “nec premeret vigilem membrorum sarcina mentem” (for ikke at tunge lemmer skulle hindre et vågent sind). Alt sit tøj har han givet væk til de fattige tiggere, kun én klædning har han beholdt til at dække sine magre lemmer. Så pludselig i vinterens isnende kulde kommer en nøgen mand ham i møde, hvis skælvende stemme knækker “cum subito... nudus in occursum properat, vix verba frementi / dimidians prae fracta sono”, men situationen er tydelig nok, trods den nøgne mands vanskeligheder med at gøre sig forståelig. Alle andre går forbi ham, den elendiges klage afvises med en hånlig latter af de rige. Men den hellige Martin standser op, rådvild – for hvad kan han gøre? Han ville jo gøre noget, men han havde intet at give. Hvis han gav ham sit sidste tøj, ville han selv være nøgen. Men så gennemtænker han situationen, han har jo stadig sin kappe: “sola superfuerat corpus tectura beatum / ut semper duplicata chlamys quae frigus et imbrem / ventorum et rabiem geminato arceret amictu” (kun en klædning dækkede hans krop ... en kappe var altid foldet i to dele og med sin dobbelte tykkelse egnet til at holde kulde, regn og hårde vinde ude), og Martin handler derefter resolut: “nec mora tardat opus, sed transit dextera votum” (ingen tøven holder hans forsæt tilbage, men hans hånd udfører hans ønske), og “stringitur invictus sine crimine vulneris ensis et mediam resecat miseratio prodiga / peiorem sibi credo legens” (han trækker sit ubesejrede sværd, som ikke har været brugt til at såre, og hugger i sin store barmhjertighed kappen midt over, og vælger, tror jeg, den ringeste del til sig selv). Med sit ene varme stykke tøj dækker han den frysendes lemmer og får selv del i kulden ved at svøbe sig i det andet, mindste stykke. Alle ser det, nogle ler af det, mens andre undrer sig over det.

¹⁴ Sid. Apoll., *Ep.* 4,18,5.

¹⁵ Paulinus af Périgueux, *De vita Sancti Martini Episcopi versibus*, prologen.

¹⁶ Paul. Per. *De vita Sancti Martini* 1,54–139.

Om natten falder Martin i søvn, men hans sind er stadig opladt og vågent. Da pludselig står Kristus for øjnene af ham klædt som en fattig, iført hans, Martins, klædning. “O vere pretiosa chlamys!” (I sandhed hvilken kostbar kappe), udbryder Paulinus.¹⁷ Scenen med kappedelingen beskriver Paulinus anderledes end Sulpicius Severus. Martin er hos Paulinus ganske nærværende og opmærksom, han har på forhånd givet alt væk til andre fattige undtagen sin kappe og er allerede på forhånd et fromt og fattigt menneske. Efter delingen giver han det bedste stykke til den fattige, det er også en ny detalje. Vi ser situationen med Martins øjne, får indblik i, hvad han tænker og ser – og derefter handler på. I drømmen er Martin også til stede og fuldt klar over, hvad der foregår.

Paulinus’ værk skulle foredrages ved store festligheder til Martins ære i Tours.¹⁸ Historien skulle repeteres og udbredes, så den ikke blev glemt. I Paulinus’ epos bliver Martin endnu tydeligere slået fast som eksemplet på en hellig mand og et sandt forbillede, så enhver, der læste digtet eller fik det læst op, blev bekendt med de hændelser, trin for trin, som udspillede for den unge Martin med det opvakte sind.

En anden af digterne omkring Tours var, et hundrede år efter, Venantius Fortunatus.¹⁹ Til Tours havde han fået særlige forbindelser, da han engang besøgte Martins grav og blev helbredt for sin sygdom. Han skrev et langt epos til ære for helgenen, *Vita Sancti Martini*, hvori han lovpriste Martin, hans liv og mirakler. Martin beskrives som en meget ung mand, der i vinterens kulde møder en fattig ved Amiens byport: “occurrense igitur portae ambianensis egeno, / qui sibi restiterat clamidis partitur amictum / et fervente fide membris argentibus offert”²⁰ (han møder en fattig ved porten i Amiens og deler det stykke af sin kappe, som er tilbage, og med sin glødende tro giver han det til (den fattiges) frysende lemmer). Senere viser Kristus sig for ham: “Hac se veste tamen tectum obtulit ipse creator / Martinique clamis textit uelamine Christum” (dog skaberen selv viste sig iført denne klædning, så Martins kappe indhyllede Kristus).

Det er i denne version en meget kort beskrivelse af mødet mellem Martin og tiggeren, sammenlignet med Paulinus’, men historien indrammes af en udførlig beskrivelse af kulden. Venantius Fortunatus’ stil er antitetisk og pleonastisk, som vi kan se af ovennævnte, hvor *fervente fide* stilles over for

¹⁷ Paul. Per. *De vita Sancti Martini* 1,107.

¹⁸ Sylvie Labarre (ed.), Paulin de Périgueux, *Vie de Saint Martin*, præsentation.

¹⁹ Venantius Fortunatus (530–607) stammede oprindeligt fra Norditalien. Han var uddannet præst, endte som biskop i Gallien og havde ligesom Paulinus et solidt kendskab til de klassiske digtere. Han skrev et væld af digte, verdslige som religiøse, og søgte forgæves en plads som digter ved merovingernes hof.

²⁰ Venantius Fortunatus, *Vita Sancti Martini* 1, 50–67.

membris algentibus, lige efter følger *fervor* (glød) over for *algor* (iskulde) og chiasrisk sættes *frigus* (kulde) modsat *aestus* (hede). Det er disse modsætninger, der dominerer scenen og understreger, hvor bidende kulden er, da Martin møder tiggeren, og hvor megen varme han giver denne. I forhold til Sulpicius Severus nærmest vælter Venantius Fortunatus sig i alskens digteriske figurer, og hvor Sulpicius Severus' prosa er tør og knap, er Venantius Fortunatus' hexametre rige på figurer og farver: "militis alba clamis plus est quam purpura regis" (soldatens hvide kappe er mere end kongens purpur). Hos Paulinus var der færre naturbeskrivelser og mere fokus på Martins tanker. Men Martinhistorien er vokset, og er med disse to digtere blevet mere nuanceret end hos Sulpicius Severus og har nu som poesi fået tilføjet en kunstnerisk dimension og billeddannelse, som senere kunstnere kunne lade sig inspirere af. Men det bemærkes, at ingen af de nævnte forfattere omtaler, at Martin er rytter, eller hvordan det forholder sig med hesten. Måske forestiller de sig, at Martin står vagt foran byporten til fods. Herom nedenfor.

I midten af 6. årh. hedder biskoppen i Tours Gregor,²¹ en god ven og kollega til Venantius Fortunatus og en flittig forfatter. Hovedværket drejede sig om Merovingerslægten, *Historia Francorum*, hvor Martin omtales med stor beundring, ja, nærmest betragtes som en helt fra Det Gamle Testamente.²² Også Gregor indsamlede materiale til arkivet i Tours og skrev i den forbindelse bøger om mirakler, martyrer og kirkefædre, men fortællinger om Martin var et af hans hovedanliggender.²³ Martins betydning som undergørende helgen voksede, og helt efter Gregors (ligesom før ham Perpetuus') ønske blev Tours hovedstedet for dyrkelsen af Sankt Martin. I skriftet *De virtutibus Sancti Martini*, fortæller Gregor også om det sted i Amiens, hvor kappedelingen fandt sted, og hvor der senere blev bygget et oratorium for Martin: "In porta Ambianensi, in qua quondam vir beatus pauperem algentem chlamyde decisa contegit, oratorium a fidelibus est aedificatum – in quo nunc puellae religiosae deseruiunt ob honorem antistitis" (i byporten i Amiens, hvor den salige mand engang skar sin kappe over og dækkede en frysende fattig, er der af troende bygget et oratorium, som i dag passes af nogle unge nonner til præstens (Martins) ære).²⁴ Men scenen i Amiens, hvor Martin deler sin kappe, har Gregor ikke med.

Tours' betydning som et kristent centrum voksede efterhånden over hele det nordvestlige Frankrig. I 6. årh. lå byen i et felt mellem Visigoterne, der østfra var trængt ind i det sydlige Gallien og havde slået sig ned i Akvitaniens,

²¹ Gregor af Tours (538–594).

²² Gregor af Tours, *Historia Francorum* 5.43.

²³ Gregor af Tours, *Libri Miraculorum, De virtutibus Sancti Martini, De Patribus*.

²⁴ Gregor af Tours, *Historia Francorum* 1,17.

gallo-romere, hvis indflydelse var knyttet til ejerskabet af store godser, og som opfattedes som det lokale aristokrati, og de østfra kommende frankere, hvis ledere hørte til den merovingiske slægt. Disse hære fik efterhånden erobret områder i det centrale og nordvestlige Gallien. Og her lå Tours, der gerne ville hævde sin uafhængighed, men heller ikke lægge sig ud med de sejrende merovingerkonger. Det blev gensidigt.

Om Klodevig 1 (481–511), den første merovingerkonge der lod sig kristne, hed det sig, at han sendte gaver til Martin af Tours' basilika og beordrede sin hær til at gå uden om byen.²⁵ Og når Gregor fortæller merovingernes historie i sin *Historia Francorum*, skildres deres konger måske mildere end ellers,²⁶ omend det er uklart, om de i det lange løb for alvor tog dyrkelsen af Martin til sig. Der var dog andre fra den kongelige familie, der sendte gaver til Sankt Martin i Tours. Og på en eller anden måde fik disse merovingiske konger også fat i Martins kappe,²⁷ den som ubetinget var det vigtigste relikvie i Tours. Det fortælles, at de førte dette stykke tøj med i krig for at sikre sig sejren, og at det blev omhyggeligt opbevaret i deres private oratorium. Kappen hørte jo til en tapper soldats udstyr, og Martin var oprindeligt en romersk ridder, der var blevet en *miles Christi*. De krigeriske merovinger kunne godt bruge sådant et helligt banner som hjælper i slag, og aflagde derfor ed til Sankt Martin, før de drog af sted for at kæmpe. Er det mon herfra fremstillingen af Martin til hest frem for til fods stammer?

Det ældste billede, man i dag har af Martin, er fra en mosaik i Ravenna (6. årh.), hvor Martin iført purpurkappe anfører en helgenskare (**fig. 4**). Først o. 975 dukker en fremstilling af episoden fra Amiens frem i et *Sacramentarium* fra Fulda.²⁸ Her står Martin foran Amiens' bymur og deler kappen, og til højre i samme scene ligger han med åbne øjne og ser op på en velsignende Kristus, der sidder i midten i en dobbelt mandorla (**fig. 5**). Her kombineres på én gang kappedelingen og drømmen. Men der er ingen hest. Og man kan spørge, hvornår hesten dukker op, for i senere fremstillinger er det den kappedelende Martin til hest og tiggeren, der dominerer.²⁹ Det kunne være en mulighed, at det tidligste billede i Tours af Martin som rytter var at se på den indviede mur, der beskyttede hans grav, som et maleri eller en mosaik, men desværre er der ikke bevaret noget af dette. Perpetuus satte udsmykningen af Tours-basilikaen i gang, og Gregor istandsatte den, men senere blev basilikaen udsat for

²⁵ Gregor af Tours, *Historia Francorum* 2,37.

²⁶ Som hos Einhard, *Vita Karoli Magni Imperatoris*, 1.

²⁷ Van Dam 1993, 26.

²⁸ Miniature fra et sacramentarium fra Fulda, 10. årh., nu i Göttingen. Se også Jacques Fontaines udg. af Sulpicius Severus, 1.

²⁹ Den sjældnere fremstilling af Martin som ridder (uden hest) og tiggeren ses fx i Spanien, Collection Espoña, Museu Nacional d'Art Català, Barcelona og i Danmark, Vigersted kirke, Sjælland.

hærgen og brand. Det kan dog ikke udelukkes, at de udsmykninger, der har været afbildet på muren, har været retningsgivende for senere Martin-fremstillinger. Martin til hest kan meget vel have været afbildet dér.³⁰ I hvert fald blev fremstillingen af Martin til hest foran en fattig tigger som nævnt den foretrukne i senere ikonografi; det var jo en mere genkendelig scene, som måske også faldt i god jord hos de fleste, fremfor billedet af en skægget biskop, som bispesædet i Tours foretrak. Den romerske krigsguds navn Mars og navnet Martin kunne vel til en vis grad blandes sammen af en befolkning, der endnu ikke var helt fortrolig med kristne skikkelser. Men kappestykket blev æret af de efterfølgende franske konger af karolingiske og capetingiske dynastier. Martins *capella* (lille kappe) blev opbevaret i et rum for sig, der fik navn derefter, nemlig *capella*.³¹ De franske konger blev *abbés du chapitre de Saint Martin de Tours* og foretog af den grund pilgrimsrejser til Tours. Martin blev hele Frankrigs apostel par excellence og et mønster på en helgen. I den ordinære messe citeres han lige efter apostlene og martyrerne.

I 2016 var det 1700-året for Martins fødsel, og den store helgen blev særlig fejret, ikke mindst i det katolske Ungarn, hvor han er født. Meget passende faldt dette år sammen med pavens *Anno Santo*, der som tidligere nævnt var udråbt til barmhjertighedens år, og hvor Sankt Martin blev fejret som en guds ridder og forkæmper for de fattige og elendige.

³⁰ Sauvel 1956, 174 ff.

³¹ Ordet genfindes også i dansk "kapel", og kapellanen er således den, der passer på kappen.

Litteratur

Tekster

- Épitaphe de Foedula 1985, *Recueil des inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures à la renaissance carolingienne* II, XV, 39, Paris.
- Gregorius Turonensis 1860, *Libri Miraculorum. De virtutibus sancti Martini*, Paris.
- Gregor von Tours 1967, *Zehn Bücher Geschichten*. 1–2, Darmstadt.
- Paulin de Périgueux 2016, *Vie de Saint Martin*. Introduction, texte et trad. par Sylvie Labarre et al., Paris (*Sources Chrétiennes* 581).
- Sidoine Apollinaire 1970, *Epistolae*, t. 2, Paris.
- Sulpice Sévère 1967–1969, *Vie de saint Martin*, t. 1: Introduction, texte et trad. par Jacques Fontaine, tt. 2/3 Commentaires, Paris (*Sources Chrétiennes* 133–135).
- Sulpicius Severus 2010, *Vita sancti Martini*, Reclam, Stuttgart.
- Venance Fortunat 1996, *Vie de Saint Martin*, Bd. IV, Paris.

Sekundærlitteratur

Der er en meget stor sekundærlitteratur om Sankt Martin. I det følgende nævnes de værker, der i særlig grad har været anvendt i forbindelse med artiklen.

- Labarre, Sylvie 1998, *Le manteau partagé*, Paris.
- Pegelow, Ingalill 1988, *Sankt Martin i svensk medeltida kult och konst*, disp. Stockholm.
- Pegelow, Ingalill 2006, *Helgonlegender*, Stockholm.
- Stancliffe, Clare 1983, *St. Martin and his Hagiographer*, Oxford.
- Sauvel, Tony 1956, “Les miracles de Saint Martin”, *Bulletin Monumental* 114, 153–79.
- Van Dam, Raymond 1993, *Saints and their Miracles in Late Antique Gaul*, Princeton.
- Vielberg, Meinolf 2006, *Der Mönchs-bischof von Tours im “Martinellus” zur Form des hagiographischen Dossiers und seines spätantiken Weltbilds*. Berlin & New York.

Illustrationer

Fig. 1. Sankt Martin til hest deler sin kappe, her er han skildret som biskop. Kalkmaleri. Tuse kirke, Holbæk. o.1475. Foto: Gudrun Haastrup.

Fig. 2. Miraklet med det hedenske træ. Martin forlanger, at hedningenes hellige træ skal fældes og er selv villig til at stå dér, hvor træet vil falde. Ved et mirakel falder træet til den anden side. Glasmaleri, Musée de Cluny. ca. 1230. Foto: Gudrun Haastrup.

Fig. 3. Indbyggere fra Tours stjæler Martins lig i Candes og sejler det ad Loire-floden til Tours. Miniature fra Sacramentaire de Saint-Martin, Bibliothèque Municipale, Tours.

Fig. 4. Martin iført purpurkappe anfører en helgenskare. San Apollinare Nuovo. Ravenna. 6. årh.

Fig. 5. Til venstre ses den ældste fremstilling af kappedelingen, her er Martin stående foran byporten, til højre betragter Martin med vågne øjne i drømme Christus, der bærer hans kappedel. *Sacramentarium Fuldense*, nu i Göttingen. ca. 975. Foto: Sauvel 1956, 171.